

บทบาทสตรีในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล Women in Buddhism of Buddha 's era

นางวีรณัฐ พรหมจักร
อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีล้านช้าง

บทนำ

ปัจจุบันแนวคิดที่ว่าด้วยความเท่าเทียมกันของสตรีและบุรุษ และแนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ ปรากฏเป็นที่ตระหนักของนานาอารยประเทศทั่วโลก ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน อาทิ การให้สิทธิแก่สตรีในการเลือกตั้ง และสิทธิเสรีภาพอื่นๆ อย่างกว้างขวาง โดยได้มีองค์กรในระดับนานาชาติ อาทิ สหประชาชาติ ได้จัดทำอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Woman- CEDAW) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยอนุสัญญานี้ มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิสตรีให้มีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ^๑ แต่บทบาทสตรีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะบทบาทความเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในหลายๆ ด้านของบุคคลต่างๆ มากมาย แต่ในบทความนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอบทบาทสตรีในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล ได้แก่ บทบาทความเป็นพุทธมารดา บทบาทความเป็นภรรยา และบทบาทของความเป็นพุทธมามกะ

The current concept of equality of women and men. The concept of the Rights and Freedoms And human dignity Appear to be aware of numerous civilized world. A movement for equality between the sexes. Causing changes in various areas such as the rights of women in the elections. And other rights Widely The international organizations such as the UN Convention on the preparing eliminate discrimination against women in all its forms. (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Woman- CEDAW) Since 1979 when the Convention. Aims to protect the rights of women to have equal rights with men. But the role of women past and present have not changed from the original. The role is behind the success of many. But many of the people in this article. The author will present the role of women in Buddhism in the modern era, including the role of the mother is Buddhist. The role of wife And the role of a Buddhist

^๑ โครงการสัมมนาทางวิชาการ, “วุดิสภา : สิทธิสตรีไทยในโลกปัจจุบัน”, ๒๑ กันยายน ๒๕๕๓ ที่ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร.

บทบาทสตรีในพระพุทธศาสนา

คำว่า “สตรี” มีที่มาจากประเพณีหนึ่งในสมัยก่อนพุทธกาล ซึ่งมาจากสตรีชาวอินเดียโดยมีต้นเหตุจากยุคดึกดำบรรพ์ที่ประชาชนชาวอินเดียตั้งแต่พระราชาธิบดีลงมาจนถึงประชาชนทั่วไปพากันยึดถือเป็นจารีตว่า ผู้หญิงสาวหลังจากที่แต่งงานแล้ว หากสามีตายลง หญิงผู้เป็นภรรยา นั้น จะต้องกระโดดเข้ากองไฟในเวลาหมู่เผาศพของสามีเพื่อตายตามสามีไปด้วย เพราะเหตุที่ผู้หญิงปฏิบัติเช่นนี้ จึงได้มีชื่อว่า “สตี” หรือ “สตรี” แปลว่า ผู้ยอมตายไปกับสามี และเรียกผู้หญิงอีกคำหนึ่งว่า “สมร” แปลว่า “ผู้ยอมตายด้วยกัน” การที่ภรรยายอมตายด้วยการกระโดดเข้าไปในกองไฟเผาที่สามี เพื่อให้ตัวตายไปกับสามีนั้น เพราะประเพณีของชาวอินเดียมีข้อบังคับว่า หญิงหม้ายที่ไร้สามีแล้ว ย่อมเป็นหญิงร้างเงาของสังคมทั่วไปในยุคหนึ่ง^๒ จึงทำให้สตรีในยุคสมัยนั้นตกอยู่ท่ามกลางความลำบาก เพราะเมื่อสามีตายไปก็ต้องจำใจกระโดดเข้ากองไฟไปตามสามี แล้วถ้ามีลูกก็ต้องจำใจทิ้งลูกเพื่อปฏิบัติตามประเพณีที่เคร่งครัด

ในสมัยต่อมาเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปประเทศอินเดียก็มีวิวัฒนาการขึ้นตามยุคสมัย เพราะประชาชนได้รับการศึกษาทั้งยัง ติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้นจึงพยายามเปลี่ยนแปลงจารีตดังกล่าว โดยหากว่าหญิงใดที่สามี ตายลง หญิงนั้นจะต้องโกนผมบนศีรษะออกให้หมด ทั้งวัตถุ คือ เสื้อผ้าที่จะใช้นุ่งห่มประดับกาย จะต้องยอมให้มีแต่เฉพาะสีเหลืองเพียงสีเดียว ครั้นกาลเวลาผ่านไป จารีตประเพณีดังกล่าวก็เสื่อมลง ไม่มีผู้ใดยึดถือประเพณีปฏิบัติได้ บรรดานักปราชญ์ในอินเดียยุคต่อมาจึงแก้ไขจารีตนั้น พร้อมกับบัญญัติศัพท์ของคำว่า “สตรี” ลงในพจนานุกรม โดยให้ความหมายคำว่า “สตรี” แปลว่า ผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กับชายผู้เป็นสามีเท่านั้น^๓ จึงทำให้สถานภาพของสตรีพัฒนาขึ้นมาตามลำดับ แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ได้ทำให้บาทของผู้หญิงเปลี่ยนไป

บทบาทความเป็นพุทธมารดา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในชมพูทวีป ท่ามกลางสังคมที่มีการเลือกปฏิบัติและมี ทำที่ต่อสตรีอย่างเลวร้ายถึงขั้นสูงสุด คำสอนของพระพุทธองค์ ว่าด้วย เรื่องธรรมชาติอันแท้จริง ของชีวิตและความตาย เกี่ยวกับเรื่องกรรมและสังสารวัฏ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่าง ใหญ่หลวงเกี่ยวกับ ทำที่ของสังคมที่มีต่อสตรีในสมัยนั้น พระพุทธองค์ทรงเสนอทรรคนะใหม่ เมื่อครั้งที่พระเจ้าปเสนทิแห่งแคว้นโกศลทรงผิตหวังไม่พอพระทัยเมื่อพระนางมัลลิกาประสูติพระราชธิดาโดย ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิ ว่า

^๒ พระมหากมล ภาวโร (มิ่งคำมี), “สถานภาพสตรีในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

“ดูกร มหาบพิตรผู้เป็นใหญ่ยิ่งกว่าปวงชน แท้จริงแม้สตรีบางคนก็เป็นผู้ประเสริฐ พระองค์จึงชูปะเลียงไว้ สตรีที่มีปัญญา มีศีล ปฏิบัติแม่ผู้พ่อผู้ตั้งเทวดา จงรักสามี บุรุษที่เกิด จากสตรีนั้นย่อมเป็นคนแก่งกล้าเป็นเจ้าของที่ศได้ บุตรของภริยาดีเช่นนั้น แม้ราชสมบัติก็ครอบครองได้”^๔

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงให้เกียรติสตรีเป็นอย่างมาก และสำนึกในบุญคุณของพุทธมารดาเสมอ เพราะมารดาเป็นบุคคลที่ทำให้เราเกิดมาเพื่อได้ทำความดี ถึงแม้ว่าพุทธมารดาจะไม่ได้เป็นผู้เลี้ยงดูพระองค์แต่ก็ทรงเป็นผู้ให้กำเนิด และเมื่อพระองค์ทรงตรัสรู้แล้วพระองค์ก็ทรงเสด็จไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระอภิธรรมแก่พระมารดาตลอด ๓ เดือน มิได้หยุดพักเลย ในเวลาภัตตกิจ ก็ทรงเนรมิตพระพุทธเจ้าองค์แทน (พุทธนิมิต) ให้แสดงพระอภิธรรมแทน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงอภิธรรมโปรดพุทธมารดาตลอดพรรษา กาลเมื่อพระพุทธองค์ ทรงแสดงสัตตปรภณภิธรรมเทศนาจบลง องค์พระสิริมหาเมตตาเทวบุตรพุทธมารดา ได้ฟังธรรมจนดวงตาเห็นธรรมแล้ว ทรงบรรลุโสดาปัตติผลในที่สุด ประกอบด้วยนัย ๑ พันบริบูรณ์ ส่วนเทพนอกนั้นอีกจำนวนมาก ก็ได้บรรลุผลตามสมควรแก่อุปนิสัยแห่งตน^๕ จึงนับได้ว่าแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังทรงยกย่องสตรีในฐานะที่เป็นพุทธมารดาเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของพระองค์ ทรงปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของความกตัญญูตเวทีต่อมารดาบิดาอย่างหาที่เปรียบมิได้

บทบาทความเป็นภรรยา

สำหรับบทบาทสตรีในฐานะของภรรยา นั้น ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างพระนางพิมพาซึ่งเป็นพระอัครมเหสีของเจ้าชายสิทธัตถะ พระนางยโสธราเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ และพระมารดามีพระนามว่า พระนางอมิตาเทวี เกิดในในตระกูลศากยะแห่งโกถิยวงศ์ เมืองเทวทหะ เมื่อแรกประสูติญาติทั้งหลายได้ทรงถวายนามว่า “ภัททากัจจानา” เพราะพระสรีระของพระนาง มีพระฉวีวรรณสีเหมือนทองคำอันบริสุทธิ์ พอมิพระชนม์ ๑๖ พรรษา ได้อภิเษกสมรสกับเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) เมื่อมีพระชนม์ ๒๙ พรรษาได้ ประสูติราชโอรส โดยพระเจ้าสุทโธทนะให้พระนามว่า พระราหุล

ครั้นเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช พระนางยโสธราเกิดความเศร้าโศกพระทัยยิ่งนัก ได้ทรงละเว้นการตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับนานาประการ ทรงมีจิตผูกพัน และมีความรักอันลึกซึ้งต่อพระองค์ แม้วัดมนธรรมอินเดีย ในยุคนั้นจะถือว่า หญิงไม่มีสามีจะถือว่าไม่มีเกียรติ และหญิง

^๔ คีตสูตร.สง.ส. เล่มที่ ๑๕ ข้อ ๓๗๗ หน้า ๑๒๑ - ๑๒๒.

^๕ มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา, ประวัติความเป็นมาของพระอภิธรรม” ในธรรมะเพื่อชีวิต, ฉบับวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบูรณศิริมาตยาราม, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๑๖.

นั้นสามารถมีสามีใหม่ได้ แต่พระนางพิมพาก็ไม่สนใจชายอื่นเลย พระนางยังคงเฝ้ารอพระสวามีของพระนางเพียงพระองค์เดียว จนกล่าวได้ว่า

“คราใดที่พระนางได้ยินข่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะนุ่งห่มผ้าอ้อมผาด พระนางก็เปลี่ยนชุดทรงมานุ่งห่มผ้าอ้อมผาดด้วย คราใดที่พระนางได้ยินข่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะทรงบรรทมบนพื้นไม้ พระนางก็บรรทมบนพื้นไม้ด้วย คราใดที่พระนางได้ยินข่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะทรงอดพระกระยาหาร พระนางก็ทรงอดพระกระยาหารด้วย ไม่ว่าจะได้ข่าวว่าพระสวามีปฏิบัติตนอย่างไร พระนางพิมพาก็ปฏิบัติตนเยี่ยงนั้น” และเมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จมากรุงกบิลพัสดุ์เพื่อ โปรดพระประยูรญาติ ในวันแรกพระนางมิได้ออกไปต้อนรับ แต่ในวันที่สอง ขณะที่พระพุทธรองค์เสด็จออกทรงรับบาตร พระนางยโสธราชี้ให้พระราหุลได้ทอดพระเนตรพระบิดาของพระองค์แต่มิได้ออกไปทรง บาตร ทรงเก็บตัวอยู่ในตำหนัก และในวันที่สอง เมื่อพระพุทธรเจ้ารับภัตตาหารในพระราชวังเสร็จ พระองค์จึงเสด็จไปโปรดพระนางพิมพาในตำหนัก เมื่อพระนางได้พบถึงกับเข้ามากอดพระบาททำให้รำพันอย่างน่าสงสาร แต่พระพุทธรองค์ก็ทรงเทศนาให้พระนางดำรงสติไว้ได้ และเมื่อพระพุทธรเจ้าทรงเทศนาพระประยูรญาติแล้ว พระนางพิมพาก็รับสั่งให้ราหุลราชโอรสตามเสด็จพระพุทธรเจ้าเพื่อทูลขอราชสมบัติ พระพุทธรเจ้าจึงทรงบรรพชาราหุลเป็นสามเณรและให้เสด็จติดตามพระองค์ไปด้วย

หลังจากที่พระนางอยู่ในตำหนัก ๓ ปี พระเจ้าสุทโธทนะก็เสด็จสวรรคต และได้ทำพิธีให้เจ้าชายมหานามะขึ้นครองราชย์สมบัติสืบแทน พระนางยโสธราพิมพาจึงออกบวชกับมาตุคาม ๑,๑๐๐ คน ประมาณพรรษาที่ ๕ แห่งพระผู้มีพระภาค ขอบรรพชาในสำนักของพระศาสดา พระนางยโสธราพิมพา ไปยังสำนักของพระเถรี ได้รับครุธรรม ๘ บวชแล้ว เมื่อมีพระชนมายุ ๔๐ พรรษา มีพระนามว่า “ภัททากัจจानา”

พระภัททากัจจานาเถรี (ยโสธรา) บรรลุอรหัต ต่อมา รับกรรมฐานจากพระพุทธรเจ้าและเจริญวิปัสสนายังไม่ทันถึง ๑๕ วัน ก็บรรลุพระอรหัต พระนางเป็นผู้มีความชำนาญในอภิญญาทั้งหลาย ระลึกชาติได้ถึงอสงไขยหนึ่งยี่ด้วยแสนกัปโดยการระลึกถึงเพียงครั้งเดียว เมื่อทรงสถาปนาภิกษุณีทั้งหลายไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะต่างๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระเถรีนี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาผู้บรรลุอภิญญาใหญ่ พระนางภัททากัจจานาเถรีนิพพานในพรรษาที่ ๔๓ แห่งพระผู้มีพระภาค มีพระชนมายุได้ ๗๘ พรรษา^๖

จะเห็นได้ว่าบทบาทของความเป็นภรรยาของพระนางพิมพานั้นยิ่งใหญ่หนัก คอยติดตามข่าวคราวของพระพุทธรเจ้าอยู่ตลอดเวลา แม้จะทรงเศร้าโศกจากการที่ต้องเป็นหญิงหม้ายเลี้ยงดูบุตรเพียงลำพัง แต่ก็ทรงมีความอดทนเฝ้ารอจนพระพุทธรเจ้าเสด็จมาโปรดจนบรรลุธรรมในที่สุด

^๖ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๓๓ ข้อที่ ๕๘๘๒ - ๖๐๔๖. หน้า ๒๕๓ - ๒๖๐.

บทบาทความเป็นพุทธมามกะ

สตรีที่เป็นพุทธมามกะนั้น เรียกขานอีกอย่างหนึ่งว่า อุบาสิกา สำหรับรูปแบบการเป็นพุทธมามกะของสตรีในสมัยพุทธกาล มีลักษณะ คือ สตรีที่ยังครองเรือน อยู่ แต่โน้มเอียงไปในทางแสวงหาโมกขธรรม ส่วนมากจะแต่งกายนุ่งขาวห่มขาว เรียกว่า ปรีพา ชิกา ตาปสินี หรืออุปัชฌิณี แต่เมื่อบวชแล้วก็จะแต่งกายตามลัทธิที่ตนเองบวชด้วย^๗

บทบาทสตรีในความเป็นพุทธมามกะนั้นมีหลายบทบาท ทั้งที่เป็นฝ่ายสนับสนุนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการประกาศพระพุทธศาสนา

บทบาทฝ่ายสนับสนุน

ในสมัยพุทธกาลมีมหาอุบาสิกาอยู่หลายท่านที่เป็นฝ่ายสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาได้ดำรงคงอยู่ต่อไป ดังเช่น นางสุชาดา และนางวิสาขา

นางสุชาดา^๘ เป็นธิดาของเสนานิกุฎุมพี (อรรคถกถว่าเสนียะ) ในหมู่บ้านเสนานิคม ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เมื่ออายุย่างเข้าสู่วัยสาวนางได้ทำพิธีบวงสรวงต่อเทพดาที่สิงสถิต ณ ต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่งใกล้บ้านของนาง โดยได้ตั้งปณิธานความปรารถนาไว้ ๒ ประการ คือ ขอให้ได้สามีที่มีบุญ มีทรัพย์สมบัติ และชาติสกุลเสมอกัน ขอให้มิบุตรคนแรกเป็นชาย ถ้าความปรารถนาทั้ง ๒ ประการสำเร็จสมบูรณ์แล้ว จะทำพิธีกรรมแก่ท่านด้วยของอันมีมูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ

ครั้นกาลต่อมา ความปรารถนาของนางสำเร็จทั้งสองประการ โดยได้สามีเป็นเศรษฐีมีฐานะเสมอกัน และได้บุตรคนแรกเป็นชายนามว่า ยสะ นางได้ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปจนลูกชายแต่งงานแล้ว จึงปรารถนาที่จะทำพิธีกรรมบวงสรวงสังเวทเทพดาด้วยข้าวมธุปายาสเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้นางทาสีสาวใช้ไปปิดกวาดทำความสะอาดบริเวณโคนต้นไทรนั้น

ขณะนั้น พระโคตมโพธิสัตว์เลิกอรรถกถากรรมคุณโยค หันมาเสวยพระกระยาหารหวังจะบำเพ็ญเพียรทางจิต ประทับนั่งพักผ่อนที่ใต้ต้นไทรนั้น ผินพระพักตร์ทอดพระเนตรไปทางทิศตะวันออก มีพระรัศมีแผ่ชานออกจากพระวรกายเป็นปริมณฑลดูงามยิ่งนัก นางทาสีสาวใช้เห็นแล้วก็ตระหนกแน่ในจิตคิดว่า คงเป็นเทวดาเจ้า มานั่งคอยท่ารับเครื่องพิธีกรรม จึงมิได้เข้าไปทำความสะอาดดังที่ตั้งใจมา รีบกลับไปแจ้งแก่นางสุชาดา โดยด่วน

ฝ่ายนางสุชาดาจึงรีบแต่งกายด้วยเครื่องอาภรณ์อันงดงามเป็นที่เรียบร้อยแล้วยกถาดข้าวมธุปายาสขึ้นทูลศิระ ออกจากบ้านพร้อมด้วยบริวารไปยังต้นไทรนั้น ครั้นได้เห็นพระโพธิสัตว์งดงามเช่นนั้น ก็เกิดโสมนัสยินดีสำคัญว่าเป็นรุกขเทวดามานั่งคอยรับเครื่องพิธีกรรม จึงน้อมนำเข้าไปถวายพร้อมทั้งถาดทองคำ

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ทรงรับข้าวมธุปายาสแล้ว เสด็จไปประทับที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมพันธัญญะพุทธเจ้าในวันนั้น หลังจากได้ประทับเสวยวิมุตติสุข คือสุขอันเกิดจากการตรัสรู้บริเวณใกล้ๆ นั้นเป็นเวลา ๗ สัปดาห์ รวม ๔๙ วันแล้วได้เสด็จไปแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

^๗ ประคอง สิงหนาทนิตริภักษ์, “บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๑.

^๘ พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๗๓๕ - ๗๕๒. หน้าที่ ๓๒ - ๓๓.

หลังจากยสะ บุตรชายคนโตได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์และอุปสมบทแล้ว พระพุทธเจ้าและพระสาวกรวมทั้งพระยสะได้ฉันภัตตาหารที่บ้านของนาง พระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาจบแล้วนางสุชาดาและอดีตภริยาของพระยสะได้บรรลุโสดาบันและถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะทั้งสองคน

นางวิสาขา^๔ โดยปกตินางวิสาขาจะไปวัดวันละ ๒ ครั้ง คือ เช้า-เย็น และเมื่อไปก็จะไม่ไปมือเปล่า ถ้าไปเวลาเช้าก็จะมีของเคี้ยวของฉันเป็นอาหารไปถวายพระ ถ้าไปเวลาเย็นก็จะถือน้ำปานะไปถวาย เพราะนางมีปกติทำอย่างนี้เป็นประจำ จนเป็นที่ทราบกันดีทั้งพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย แม้นางเองก็ไม่กล้าที่จะไปวัดด้วยมือเปล่าๆ เพราะละอายที่พระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยต่างก็จะมองดูที่มีชื่อว่านางถืออะไรมา และก่อนที่นางจะออกจากวัดกลับบ้าน นางจะเดินเยี่ยมเยือนถามไถ่ความสุข ความทุกข์ และความประสงค์ของพระภิกษุสามเณร และเยี่ยมภิกษุใช้จนทั่วถึงทุกๆ องค์ก่อนแล้วจึงกลับบ้าน

วันหนึ่งเมื่อนางมาถึงวัด นางได้ถอดเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ มอบให้หญิงสาวผู้ติดตามถือไว้ เมื่อเสร็จกิจการฟังธรรมและเยี่ยมเยือนพระภิกษุสามเณรแล้ว ขณะเดินกลับบ้านนางได้บอกให้หญิงรับใช้ส่งเครื่องประดับให้ แต่หญิงรับใช้ลืมไว้ที่ศาลาฟังธรรม นางจึงให้กลับไปนำมา แต่สั่งว่าถ้าพระอานนท์เก็บรักษาไว้ก็ไม่ต้องเอาคืนมาให้มอบถวายท่านไปเลย เพราะนางคิดว่าจะไม่ประดับเครื่องประดับที่พระคุณเจ้าถูกต้องสัมผัสแล้ว ซึ่งพระอานนท์ท่านก็มักจะเก็บรักษาของที่อุบาสกอุบาสิกาลืมไว้เสมอ และก็เป็นไปตามที่นางคิดไว้จริงๆ แต่นางก็กลับคิดได้อีกว่า “เครื่องประดับนี้มีประโยชน์แก่พระเถระ” ดังนั้นนางจึงขอรับคืนมาแล้วนำออกขายในราคา ๙ โกลี กับ ๑ แสนกหาปณะ ตามราคาทุนที่ทำไว้ แต่ก็ไม่มีใครได้มีทรัพย์พอที่จะซื้อไว้ได้ นางจึงซื้อเอาไว้เอง ด้วยการนำทรัพย์เท่าจำนวนนั้นมาซื้อที่ดินและวัสดุก่อสร้างดำเนินการสร้างวัดถวายเป็นพระอารามประทับของพระบรมศาสดา และเป็นที่อยู่อาศัยจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร พระบรมศาสดารับสั่งให้พระมหาโมคคัลลานะ เป็นผู้อำนวยการดูแลการก่อสร้าง ซึ่งมีลักษณะเป็นปราสาท ๒ ชั้น มีห้องสำหรับพระภิกษุพักอาศัยชั้นละ ๕๐๐ ห้อง โดยใช้เวลานาน การก่อสร้างถึง ๙ เดือน และเมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้นำมาว่า “พระวิหารบุพพาราม” นอกจากนี้แล้วนางวิสาขาก็เป็นบุคคลแรกที่ได้ถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์อีกด้วย

นางวิสาขาคืออุปัถมารุ่งพระภิกษุสงฆ์ และได้ถวายวัตถุจตุปัจจัยในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ดังกล่าวมา พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงประกาศยกย่องนางใน ตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่าย ผู้เป็นทายิกา

นอกจากสองท่านนี้แล้วยังมีสตรีที่เป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนพระพุทธศาสนาอีกหลายท่าน เช่น นางชูชุตตรา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เป็นพหูสูต, นางสาวมาตี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้มีปรกติดอยู่ด้วยเมตตา, นางอุตตรานันทมาตา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ยินดีในฌาน, นางสุปวาสาโกถิยธิดา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถวายรสอัน

^๔ พระครูกล้วยานสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม), **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔).

ประณีต, นางสุปเปียอุบาสิกา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เป็นศิลาปูภูฏาก, นางกาตียานี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น, นางนกุลมาตาคหปตานี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้คู้้นเคย และนางกาฬีอุบาสิกาชาวกรรฐริกา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เลื่อมใสโดยได้ยืนได้ฟังตาม จะเห็นได้ว่าพระพุทธรองค์ทรงยกย่องสตรีผู้เลื่อมศรัทธาใส่ในพระพุทธรศาสนา ทรงให้เกียรติสตรีไม่แพ้บุรุษ เพราะสตรีเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ ดังเช่นเวลานักรบที่ออกรบก็ต้องอาศัยสตรีคอยเตรียมเสบียง ข้าวปลาอาหาร เพราะผู้ชายเป็นแนวหน้าคอยฝึกปรือการรบ และออกรบไม่มีเวลาที่จะมาเตรียมเสบียงอาหาร ต้องอาศัยสตรีทั้งนั้น กองทัพธรรมก็เช่นกันก็ต้องอาศัยสตรีผู้มีความศรัทธาคอยให้การสนับสนุนเช่นกัน ดังเช่นสุภาชิตที่ว่า “กองทัพต้องเดินด้วยท้อง” นั่นเอง

บทบาทการประกาศพระพุทธศาสนา

อีกท่านหนึ่งซึ่งจะไม่กล่าวถึงมิได้เลย เพราะท่านเป็นภิกษุณีรูปแรกของโลก นั่นก็คือ พระนางมหาปชาบดีโคตรมี

เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนะแห่งโกถียวงค์ เป็นพระกนิษฐภคินี (พระน้องนาง) ของพระนางสิริมหามายา และทรงเป็นพระน้านางของพระพุทธเจ้าเมื่อพระนางสิริมหามายาประสูติเจ้าชายสิทธัตถะได้ ๗ วันก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าสุทโธทนะจึงทรงตั้งพระนางมหาปชาบดีไว้ในตำแหน่งอัครมเหสีและได้ทรงมอบหน้าที่การเลี้ยงดูเจ้าชายสิทธัตถะให้กับพระนาง ซึ่งพระนางก็ได้ทรงเลี้ยงดูพระกุมารเป็นอย่างดียิ่งกว่าเจ้านายนันทะและเจ้าหญิงนันทาผู้เป็นพระโอรสและพระธิดาของพระนางเอง

เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดพระพุทธรบิดาและพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ พระองค์ได้เสด็จประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ พระนางมหาปชาบดีได้เข้าไปเฝ้าและกราบทูลขอบรรพชา พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต แม้จะกราบทูลถึง ๓ ครั้งก็ตาม ก็มีได้ทรงอนุญาตด้วยมีเหตุผลว่าสตรีไม่ควรบรรพชา ทำให้พระนางเกิดความทุกข์เสียพระทัยเป็นอย่างยิ่ง แต่ถึงกระนั้นพระนางก็มีได้ย่อท้อ มีพระทัยมุ่งมั่นต่อการบรรพชาเพียงอย่างเดียว ในเวลาต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ใกล้กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี พระนางมหาปชาบดีโคตมี พร้อมด้วยเจ้าหญิงศากยะเป็นจำนวนมาก ได้ทรงปลงพระเกศา นุ่งห่มผ้าด้วยน้ำผาตได้เสด็จไปยังที่ประทับของพระพุทธเจ้าด้วยพระบาทเปล่าเพื่อทูลขอบรรพชา เมื่อเสด็จไปถึงได้ประทับยืน ณ ภายนอกซุ้มประตู เมื่อพระอานนท์เห็นพระนาง ถ้ามทราบความประสงค์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลขอให้ทรงอนุญาตการบรรพชาแก่พระนาง พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ ถึงแม้พระอานนท์จะทูลขอถึงสามครั้งก็ตามพระอานนท์จึงกราบทูลถามว่า สตรีเมื่อได้บวชแล้วจะสามารถสำเร็จมรรคผลได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่ามีสิทธิ์สำเร็จมรรคผลได้พระอานนท์จึงกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงเห็นแก่พระนางมหาปชาบดีที่เคยทรงอบรมเลี้ยงดูมาตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ถือว่าทรง

มีคุณูปการแก่พระพุทธเจ้าเป็นเอกประการพระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าพระนางมหาปชาบดี ทรงรับครุธรรม ๘ ประการ ก็จักทรงให้อนุญาตให้บวชได้ ครุธรรม ๘ ประการ ได้แก่

๑. พระภิกษุณีแม้บวชแล้วได้ร้อยพรธชา ต้องเคารพนบไหว้พระภิกษุ แม้บวชใหม่ในวันนั้น พระภิกษุณีจะจำพรธชาอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่มีพระภิกษุไม่ได้ต้องมีสำนักอยู่เป็นเอกเทศในเขตวัดที่มีพระภิกษุอยู่ด้วยหรือไม่ก็อยู่ใกล้หมู่บ้านที่สุด

๒. พระภิกษุณีจะจำพรรษาอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่มีพระภิกษุไม่ได้ ต้องมีสำนักอยู่เป็นเอกเทศในเขตวัดที่มีพระภิกษุอยู่ด้วยหรือไม่ก็อยู่ใกล้หมู่บ้านที่สุด

๓. พระภิกษุณี ต้องปฏิบัติกิจ ๒ อย่างทุกครึ่งเดือน คือ สอบถามอุโบสถและรับโอวาทจากพระภิกษุสงฆ์

๔. พระภิกษุณีจำพรรษาแล้ว เวลาจะทำพิธีออกพรรษาด้วยการปวารณาต้องทำพิธีออกพรรษา ๒ ครั้ง คือ ทำพิธีในที่ประชุมสงฆ์ที่เป็นฝ่ายพระภิกษุณี และจะต้องทำในฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

๕. พระภิกษุณีต้องอาบตีหนัก ต้องประพุดิมานัตในสงฆ์สองฝ่าย เป็นเวลา ๑๕ วัน

๖. ก่อนบวชเป็นพระภิกษุณี สตรีที่จะบวชต้องรักษาศีล ๖ ข้อ เป็นเวลา ๒ ปี ขาดไม่ได้ ถ้าขาดข้อหนึ่งข้อใดต้องเริ่มต้นนับเวลารักษาใหม่

๗. พระภิกษุณีจะต้องไม่บริภาษหรือด่าพระภิกษุ ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น

๘. พระภิกษุณีต้องไม่สอนพระภิกษุ แต่จะเป็นฝ่ายรับการสอนจากพระภิกษุเท่านั้น พระอานนที่ได้นำรายละเอียดของครุธรรม ๘ ประการไปบอกแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีเพื่อทรงทราบและพิจารณา พระนางพร้อมเจ้าหญิงศากยะทั้งหมดยอมรับครุธรรมแล้ว พระนางพร้อมด้วยเจ้าหญิงศากยะทั้งหมดจึงได้รับอุปสมบทเป็นพระภิกษุณีในพระพุทธศาสนา เมื่อพระนางได้อุปสมบทแล้วได้บำเพ็ญเพียรจนได้สำเร็จพระอรหันต์ พระพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องพระนางว่าเป็นเอตทัคคะ คือ เลิศกว่าผู้อื่นในทางรัตตัญญู (คือ ผู้มีประสบการณ์มาก)

คุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง

๑. เป็นผู้มีความตั้งใจแน่วแน่ มีศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธศาสนา คือ เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมี มีความดำริที่จะทรงออกบวชแล้ว ก็มีพระทัยแน่วแน่ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ ถึงแม้พระพุทธเจ้าจะกำหนดหลักแห่งการประพุดิปฏิบัติอย่างหนักที่เรียกว่า ครุธรรม ๘ ประการก็ตาม พระนางก็ไม่ทรงย่อท้อ จนในที่สุดก็ได้รับการอนุญาตจากพระพุทธเจ้าให้ทรงบวชได้

๒. เป็นผู้มีความอ่อนน้อมอย่างยิ่ง ถึงแม้พระนางจะมีฐานะเป็นถึงพระมารดาเลี้ยงของพระพุทธเจ้าก็ตาม แต่พระนางก็ไม่ทรงเย่อหยิ่งถือพระองค์แต่ประการใด ตรงกันข้าม กลับมีความเคารพในพระพุทธเจ้าและหมู่พระภิกษุสงฆ์สาวกเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากข้อปฏิบัติในครุธรรม ภิกษุณี แม้จะบวชได้ตั้งร้อยปีก็ยังคงกราบไหว้พระภิกษุผู้แม้บวชแล้วในวันนั้น นับได้ว่าพระนางเป็นผู้มีความอ่อนน้อมและปฏิบัติตามอย่างว่าง่าย

จะเห็นได้ว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ประกาศพระพุทธศาสนาไปสู่สตรีได้อย่างมาก ได้นำสตรีให้หันมาเลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างมากมาย จนเป็นที่มาของการบวชภิกษุณีจนถึงปัจจุบัน

จากหลักฐานต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธรองค์มีความคิดเห็นที่เสรีมากกว่าผู้นำของศาสนาอื่นๆ เพราะพระองค์ไม่ได้ถือว่ามีสตรี เป็นเพศที่อ่อนแอ มีความสามารถด้อยกว่าบุรุษตั้งความเชื่อในสมัยของคนในสังคมสมัยนั้น แต่พระองค์กลับปฏิบัติต่อสตรีเช่นเดียวกับบุรุษ โดยมองว่ามีเท่าเทียมกันในฐานะเป็นสัตว์โลกประเภทเดียวกัน เป็นผู้ที่ร่วมในสังสารวัฏด้วยกัน ยิ่งไปกว่านั้นความเมตตาที่พระองค์มีให้ก็คือพระองค์ต้องการจะช่วยเหลือสัตว์โลก ให้พ้นทุกข์ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงพระองค์ทรงแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างในการ ปฏิบัติต่อสตรีอย่างยุติธรรม เช่น ทรงให้

สิทธิแก่บุรุษ และสตรี เสมอกันในการพึงธรรม ทรงประทานคำสอนอย่างเดียวกันในทั้งสองฝ่าย ไม่มี การแบ่งว่าธรรมชนิดใดต้อง แสดงแก่เพศใดฝ่ายใด แต่สิ่งที่พระองค์ทรงคำนึงถึงเป็นในทางพิจารณา ทางปัญญา ตามความสามารถของผู้ฟังว่าจะรับฟังหรือสามารถเข้าใจได้หรือไม่มากกว่า การที่พระ พุทธองค์ทรง ให้สิทธิเสรีภาพทางศาสนาในการเข้าเป็นสมาชิกในสังฆมณฑล และทรงประทานธรรม ให้แก่ทั้ง ชายและหญิง ทรงเมตตาและปฏิบัติต่อชายและหญิงอย่างยุติธรรมเสมอภาคกัน จะเห็นว่า เป็นความสำเร็จและ เป็นการยกระดับบทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาล อันเป็นแนวคิดความเสมอ ภาคที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีมาก่อนการเกิดแนวคิดสิทธิมนุษยชน

เอกสารอ้างอิง

ก. เอกสารปฐมภูมิ : (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกภาษาไทย. เล่มที่ ๑๕, ๒๐, ๓๓
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ : (Secondary Sources)

๑. หนังสือภาษาไทยทั่วไป

มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา. ประวัติความเป็นมาของพระอภิธรรม” ในธรรมะเพื่อชีวิต. ฉบับวันขึ้นปี ใหม่ ๒๕๕๑, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบูรณศิริมาตยาราม, ๒๕๕๑.
พระครูกลุณยสิทธิวัฒน์ (สมาน กลุณยธมฺโม). เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.
โครงการสัมมนาทางวิชาการ. “วุดิสภา : สิทธิสตรีไทยในโลกปัจจุบัน”. ๒๑ กันยายน ๒๕๕๓ ที่
โรงแรมมิราเคิล- แกรนด์ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร.

๒. วิทยานิพนธ์/วิจัย (Thesis/Research)

พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี), “สถานภาพสตรีในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓.
ประคอง สิงหนาทนิตร์รักษ์. “บทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
คณะสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖.